

Werkzaam onderwijs

Al langer dan een decennium wordt aandacht gevraagd voor de gebrekkige aansluiting tussen het beroepsonderwijs en de arbeidsmarkt. De minister van Onderwijs en Wetenschappen vroeg aan de commissie-Rauwenhoff aandacht te schenken aan dit probleem. In dit artikel wordt het rapport van de commissie besproken. Op verfrissende wijze heeft de commissie haar opdracht vervuld, maar ook zij komt tot de conclusie dat oude voorstellen over het terugtrekken van de overheid en het verzelfstandigen van scholen niet hebben afgedaan.

DRS. ING. R. VAN ELDEREN*

Over de relatie tussen beroepsonderwijs en arbeidsmarkt werd zeven jaar geleden onder auspiciën van de toenmalige minister van Onderwijs en Wetenschappen, W.J. Deetman, een ambitieuze conferentie gehouden. Sprekers tijdens die conferentie waren onder anderen, de voorzitter van de Raad van Centrale Ondernemingsorganisaties, C. van Veen, de voorzitter van de Federatie Nederlandse Vakbeweging, W. Kok en de minister-president, R.F.M. Lubbers. Volgens Deetman was het doel van de conferentie het beroepsonderwijs in Nederland op een ander spoor te krijgen. De verschillende partijen, werkgevers, werknemers, het onderwijs en de overheid moesten het eens worden over de weg naar een andere opzet van het beroepsonderwijs. In het later verschenen verslag constateert Deetman dat afspraken, die de genoemde partijen na deze conferentie met elkaar maakten, het beroepsonderwijs fundamenteel kunnen veranderen. "We liggen daarvoor op een goede koers"¹.

Waarom vraagt de nieuwe minister van Onderwijs en Wetenschappen een tijdelijke adviescommissie om 'onorthodoxe voorstellen' te doen ter verbetering van de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt? Het probleem is immers al jaren geleden gediagnostiseerd. Ook in het politieke circuit bestaat overeenstemming over de hoofdlijnen. Alle nota's en adviezen die de afgelopen jaren zijn verschenen wijzen in dezelfde richting. Zo staat de verzelfstandiging van onderwijsinstellingen centraal in de beleidsnota *Hoger onderwijs: autonomie en kwaliteit, een andere bestuurswijze* en in het rapport *Wissel tussen kennis en markt* van de tijdelijke adviescommissie inzake het technologiebeleid².

De gegroeide verwevenheid tussen overheid en scholen, die tot uitdrukking komt in een overweldigende bureaucratische regelzucht, leidde ertoe dat goede voornemens niet gerealiseerd konden worden. In het recent verschenen rapport *Ministerie op maat, ruimte voor nieuwe verhoudingen* van de projectgroep Doorlichting departementale organisatie O&W wordt nogmaals een pleidooi gehouden voor het uit elkaar halen van beleidsontwikkeling en -uitvoering. Ook de OESO-examinatoren hebben onlangs in hun review van het onderwijsbeleid in Nederland gewezen op de traagheid in besluitvorming en uitvoering³. In het uitvoeringstraject haperen de processen. Evenals in het traject van beleidsontwikkeling opereren in het traject van

uitvoering, op gelegitimeerde wijze, netwerken van formele belangengroepen. Dit heeft vaak als onbedoeld gevolg dat uitvoeringsbeslissingen niet of met grote vertraging worden genomen, dat het politieke circuit openingen krijgt om voortdurend te interveniëren, dat de vierde macht tot op het laagste niveau geursporen kan achterlaten en dat de klare lijnen vervagen. Kortom het beleid scoort en de uitvoering faalt.

De hoofdlijnen

In haar verantwoording stelt de commissie dat zij gekozen heeft voor een analyse die uitgaat van wisselwerking tussen actoren, zijnde individuen, bedrijven en instellingen, scholen en overheid⁴. De eerste conclusie die de commissie trekt uit deze analyse is dat mogelijkheden van elk van hen om goed te reageren op veranderingen in de omgeving, met name op wijzigingen in de behoeften van de andere actoren slechts beperkt zijn. Op grond van deze conclusie is door de commissie gezocht naar een nieuwe afbakening van verplichtingen en taken tussen actoren. Aldus ontstaat het volgende taken- en relatiepatroon.

Streven naar minimumkwalificatie

De commissie richt zich op het beroepsvoorbereidende onderwijs aan zestienjarigen en ouder. Uitgangspunt voor de commissie is dat alle jongeren een startkwalificatie voor

* De auteur is lid van het College van Bestuur van de Hogeschool Eindhoven.

1. *Beroepsonderwijs, gefaseerd?*, 's-Hertogenbosch, 1983. Dit naar aanleiding van het voorstel van de commissie-Wagner om het gehele beroepsonderwijs op te splitsen in twee fasen. De eerste fase is beroepsvoorbereidend en speelt zich vooral af op school en de tweede fase is beroepskwalificerend en speelt zich in de praktijk af met ondersteuning van de school.

2. *Hoger onderwijs: autonomie en kwaliteit, een andere bestuurswijze*, Tweede Kamer, 19 253, vergaderjaar 1985-1986, nrs. 1-2; Tijdelijke adviescommissie inzake het technologiebeleid, *Wissel tussen kennis en markt*, Den Haag, 1987.

3. *Review of educational policy in the Netherlands, moving towards completion in an unsettled period*, Parijs, 1990.

4. Onder scholen wordt in dit artikel verstaan: kort-MBO, leerlingwezen, MBO, scholen voor volwassenen, HBO en WO.

het betreden van de arbeidsmarkt moeten kunnen verwerken. Tot die kwalificatie behoort het vermogen verder te kunnen leren, om verworven kennis te onderhouden en uit te bouwen. De vereiste minimumkwalificatie is in de ogen van de commissie het eindniveau van het primair leerlingwezen (aankomend vakman). Met verbazing constateert de commissie dat geen gegevens beschikbaar zijn omtrent het aantal schoolverlaters dat dit niveau niet bereikt. Op basis van een optimistische schatting wordt gesteld dat thans een derde van alle schoolverlaters geen adequate kwalificatie bezit. Werknemers zonder minimumkwalificatie moeten in de gelegenheid worden gesteld deze alsnog te behalen. Bedrijven moeten de verplichting op zich nemen deze werknemers alsnog een opleiding aan te bieden. Indien dit niet gebeurt moet een bedrijf bij gedwongen ontslag van deze werknemers daarop worden aangesproken. Indien de werknemers niet op het opleidingsaanbod ingaan, verliezen zij bij ontslag het recht op een volledige werkloosheidsuitkering. Op bijna obligate wijze deelt de commissie mee, zonder nadere uitwerking, dat uiteraard de overheid een bijdrage moet leveren in de kosten en dat ze de verplichtingen zonnodig wettelijk moet vastleggen. Terecht geeft de commissie er de voorkeur aan dat sociale partners in de Stichting van de Arbeid op dit punt een niet vrijblijvend sociaal convenant sluiten.

Voor bedrijven, waaronder ook andere instellingen zoals ziekenhuizen, overheidsdiensten en welzijnswerkinstellingen worden verstaan, is de voortdurende beschikbaarheid van gekwalificeerde werknemers een voorwaarde tot overleven. Onderhoud van de kwalificaties van werknemers wordt meer en meer beschouwd als een onderdeel van het strategische bedrijfsbeleid. Het hoge tempo van technologische vooruitgang, de internationale ontwikkelingen en de gevolgen daarvan voor productie en dienstverlening dienen voortdurend op de consequenties voor de gewenste kwalificaties van werknemers te worden bezien. Bedrijven zijn zelf verantwoordelijk voor het onderhoud en de vernieuwing van de kwalificaties van hun werknemers. Scholing van reeds werkenden is geen verantwoordelijkheid van de overheid. De verantwoordelijkheid van de overheid is ervoor te zorgen dat nieuwe werknemers geschoold op de arbeidsmarkt komen. Zoals bedrijven scholing uitbesteden aan scholen en particuliere scholingsinstellingen, zo besteedt ook de overheid het beroepsonderwijs uit aan scholen. In het kader van een heldere taakverdeling tussen bedrijven en scholen moeten bedrijven zorgen voor informatie over de behoefte aan onderwijs en scholing en moeten scholen het hele benodigde scala aan onderwijs- en scholingsvoorzieningen kunnen aanbieden. Terecht wijst de commissie hierbij op de noodzaak de 'deken' van belangen-, advies- en andere intermediaire organisaties die over het onderwijs ligt, af te halen. Bedrijven moeten direct kunnen communiceren met scholen om hun ervaringen met nieuwe werknemers terug te koppelen.

Marktgerichte opstelling

Door de bureaucratisering van het onderwijsbestel, als gevolg van de voortdurende overheidsbemoeienis, ontvangen scholen signalen van buiten niet of pas na lange tijd. Oplossing van dit probleem vereist dat de overheid verder terug treedt en parallel daarmee dat scholen voortgaan op de weg van verzelfstandiging. Verder vereist het nieuwe taken- en relatiepatroon een meer marktgerichte opstelling van scholen. Het aanpassingsvermogen en de kwaliteit van het onderwijs zal daardoor worden vergroot. Nieuwe ontwikkelingen worden spontaan en sneller waargenomen, de noodzakelijke vernieuwing van het onderwijs zal soepeler verlopen, het scholingsaanbod aan bedrijven zal adequater zijn, waardoor de mogelijkheden om te concurreren met private vormen van onderwijsaanbod toenemen. In dit verband zij opgemerkt dat de meeste particuliere

aanbieders van onderwijs en scholing zelf maar beperkt investeren in onderwijsontwikkeling. Door het inhuren van docenten met een hoofdbetrekking in het door de overheid gesubsidieerde onderwijs worden de onderwijs- en ontwikkelingskosten afgewenteld. Het is niet denkbeeldig dat de voortgaande penetratie van scholen op de particuliere scholingsmarkt ertoe leidt dat scholen hun docenten gaan verbieden nevenwerkzaamheden te verrichten die schadelijk zijn voor de marktpositie van de school.

De verzelfstandiging van scholen houdt volgens de commissie ook financiële verzelfstandiging in. De reeds gedeeltelijke ingevoerde lump-sum-bekostiging in het hoger onderwijs moet ook voor andere scholen worden ingevoerd en worden uitgebreid tot integrale bekostiging. Dat wil zeggen dat een leerling of student tegen een van tevoren overeengekomen tarief wordt opgeleid. In zo'n integraal tarief is een vergoeding voor alle te maken kosten opgenomen, niet alleen de exploitatie- en personeelskosten, maar ook de kosten verbonden aan huisvesting, inventaris, ontwikkeling en wachtgelden. Het huidige declaratiestelsel wordt gekenmerkt door suboptimale bekostiging van scholen. Kosten moeten nu nog naar kostensoort worden gedeclareerd bij het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen, waar gespecialiseerde afdelingen moeten beslissen over de toewijzing van middelen. Noch op de school vanwege de oormerking van binnenkomende middelen, noch op het Ministerie vanwege de compartimentering is een integrale afweging van middelen bij allocatie mogelijk⁵.

Overheid moet terugtreden

Een doorn in het oog van de commissie is het personeelsbeleid in het onderwijs. Hoewel de autonomie van de scholen in het politieke circuit bijna tot religie is verheven, lukt het de overheid ook op dit terrein niet om terug te treden. Het is blijkbaar leuk voor de minister en zijn ambtenaren om zelf voor het onderwijs de onderhandelingen over de arbeidsvoorwaarden met de onderwijsvakbonden te voeren⁶. Voor de commissie is het evenwel duidelijk dat de scholen zelf de omvang en de wijze van inzet van hun belangrijkste 'productiemiddelen' moeten bepalen.

Over de overheid constateert de commissie dat haar betrouwbaarheid als partner in het onderwijsbestel ter discussie staat. Lopende afspraken over deregulering, lump-sum-tarieven en dergelijke worden voortdurend opgebroken of aangetast door nieuwe voorschriften en het hanteren van nog niet gedereguleerde bevoegdheden. Politici moeten nog leren op afstand te besturen. In het nieuwe takenpatroon berust bij de overheid de zorg voor de spelregels voor de toegankelijkheid van het onderwijs, het evenwichtige geheel van onderwijsvoorzieningen en de toetsing van de opgeleverde kwaliteit.

Via de analyse dat de bewegingsvrijheid van de belangrijkste actoren beperkt is en dat zij elkaars bewegingsvrijheid beperken komt de commissie tot een nieuw taken- en relatiepatroon. Het nieuwe patroon is gebaseerd op het realiseren van onderwijsproductie op marktconforme wijze, waarbij de reeds bestaande concurrentie tussen scholen moet leiden tot efficiëntere dienstverlening aan studenten en bedrijven. Dit vereist minimale regulering van de scho-

5. Een opvallend aspect van het declaratiestelsel is het majoreren. Voor een aantal kostensoorten zoals huisvesting bestaan geen objectieve toewijzingscriteria. Positieve beslissingen bevatten altijd een korting op het aangevraagde, door de school noodzakelijk geachte, bedrag. Overvragen wordt verondersteld, maar nooit door een volledige afwijzing afgestraft. Zo wordt majoreren een wederzijds geaccepteerde gedragslijn.

6. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat de minister van Onderwijs en Wetenschappen de rekening van zijn concessies tijdens de onderhandelingen niet direct behoeft te betalen. Zij worden in de vorm van voorschriften aan scholen opgelegd, waardoor scholen niet alleen minder bewegingsvrijheid in hun personeelsbeleid krijgen, maar ook de kosten mogen dragen.

len door de overheid. Volgens de commissie kan verbetering van de relatie tussen onderwijs en arbeidsmarkt niet door een van de actoren (individuen, scholen, bedrijven of de overheid) afzonderlijk worden gerealiseerd. Een meer fundamentele aanpak is nodig. Het nieuwe takenpatroon levert een bijdrage aan een evenwichtiger verdeling van consumptie van onderwijs en scholing over individuen, een hoger rendement van onderwijs en scholing, stimuleert de scholingsinspanningen van bedrijven en draagt bij aan de beheersing van de overheidsuitgaven.

De arrangementen

Co-makership-relations

Tot zover is de redenering van de commissie helder en verfrissend van eenvoud. De taken van de verschillende actoren zijn in hoofdlijnen geschetst. In het tweede deel van het rapport wordt de analyse omgezet in concrete aanbevelingen. Kernpunt in de uitwerking zijn de arrangementen tussen de actoren, waarmee het nieuwe relatiepatroon wordt vastgelegd. Relaties worden niet meer van bovenaf bepaald, maar zij worden onderling vastgelegd tussen school, bedrijf en individu, alsmede tussen school en overheid. Allereerst is een arrangement nodig om de overgang van beroepsopleiding naar beroepsuitoefening vloeiend te laten verlopen. Hier wordt het begrip 'co-makership-relations' opnieuw van stal gehaald. Dit is een inmiddels omstreden idee van de commissie-Wagner om het beroepsonderwijs, nu ook inclusief het wetenschappelijk onderwijs, te dualiseren, dat wil zeggen te splitsen in een beroepsvoorbereidende fase en een beroepskwalificerende fase.⁷ Het is de vraag of dit verstandig is. Er is in Nederland een lange traditie van het bedrijfsleven om jaarlijks tienduizenden stageplaatsen aan te bieden. Dit gaat gepaard met relatief hoge begeleidingskosten. Maar de overgang naar een stelsel van leer-arbeidsovereenkomsten voor middelbaar en hoger opgeleiden zal ook veel inspanning en tijd kosten. Wet- en regelgeving zal moeten worden aangepast om de samenloop van studiefinanciering en arbeids- en sociale wetgeving te ordenen. Zo is op leer-arbeidsovereenkomsten die worden gesloten tussen school, bedrijf en individu onder meer de Wet Minimumloon van toepassing. De bereidheid van het bedrijfsleven om leerplaatsen ter beschikking te stellen zal hierdoor sterk onder druk komen te staan. Bovendien is de voorgestelde dualisering niet relevant voor de invoering van het nieuwe taken- en relatiepatroon.

Relevanter is de nadruk op de noodzaak dat scholen zelf relaties met bedrijven onderhouden. Niet langer moet op landelijk niveau het overleg tussen vertegenwoordigers van het bedrijfsleven en het onderwijs worden gevoerd. Dit overleg is door zijn aard te vrijblijvend en kent veel te lange doorlooptijden. De directe relaties tussen scholen en bedrijven moeten uitmonden in co-makership arrangementen. Zo'n arrangement moet niet alleen betrekking hebben op de toelevering van nieuwe werknemers, maar ook op de scholing van reeds werkenden. Daarnaast kunnen andere vormen van wederzijdse dienstverlening, zoals uitwisseling van deskundigheid en gezamenlijk gebruik van kostbare infrastructuur, in het arrangement worden opgenomen.⁸

Een school als bedrijf

Scholen kunnen alleen betrouwbare partners voor bedrijven en individuen zijn als zij resultaatgericht handelen. Resultaat wordt afgemeten aan de plaats die afgestudeerden als werknemer op de arbeidsmarkt verkrijgen. De commissie heeft op dit punt dezelfde opvatting als de SMO-Tafelronde, die eenvoudigweg concludeert: "Kies het aantal gediplomeerden dat direct een passende baan vindt

als criterium voor de kwaliteitsbeoordeling van het beroepsonderwijs."⁹

Resultaatgericht werken vereist de mogelijkheid om adequaat te kunnen inspelen op veranderingen op de arbeidsmarkt, de mogelijkheid om een breed programma-aanbod te kunnen verzorgen en de mogelijkheid om samen te werken met andere scholen en particuliere opleidingsinstellingen. Flexibiliteit van scholen wordt mogelijk door de eerder bepleitte verzelfstandiging, die ook betrekking heeft op het bedrijfseconomisch- en het personeelsbeleid. De commissie stelt daarom voor in het lump-sum-tarief ook de kosten van huisvesting, inventaris en wachtgelden op te nemen. Daarmee krijgt de verzelfstandigde school, hogeschool, of universiteit een belangrijk instrument in handen om integrale afwegingen te maken, gegeven de financiële mogelijkheden. In dit verband stelt de commissie voor binnen de school het onderwijsbedrijf en het facilitair bedrijf juridisch te splitsen. De reden voor deze aanbeveling wordt niet nader toegelicht. Gezien de wijze waarop de splitsing moet worden doorgevoerd, wil de commissie schijnbaar voorkomen dat het onderwijsbedrijf van een verzelfstandigde school failliet kan gaan. De vraag rijst waarom dit niet zou mogen? Bedrijven die niet goed functioneren kunnen toch ook failliet gaan. En voor zover zij door de markt gewenste goederen en diensten leveren, wordt de levering via sterfhuisconstructies of door voormalige concurrenten voortgezet. Waarom zou hetzelfde niet gebeuren bij scholen? In beginsel kan dit nu al geschieden; het overgrote deel van de scholen is een rechtspersoonlijkheid. In de huidige situatie is het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen via zijn bevoogdende voorschriften medeverantwoordelijk en daarmee aansprakelijk te stellen voor het bedrijfseconomisch resultaat van de scholen. Verzelfstandiging van de bedrijfsvoering van scholen houdt tevens in dat deze aansprakelijkheid van het Ministerie wordt weggenomen. Overigens is het niet uitgesloten dat in het geval van een dreigend faillissement van het facilitair bedrijf de rechter gevraagd zal worden vanwege de nauwe een op een verbinding het onderwijsbedrijf ook aansprakelijk te stellen.

Integrale prijsstelling houdt ook in dat de scholen zelf verantwoordelijk worden voor hun huisvesting. De huidige schaalvergrotingsoperaties in het MBO en het HBO worden pas effectief nadat de samengevoegde scholen hun gebouwenbestand kunnen aanpassen aan hun onderwijsaanbod door gebouwen af te stoten, te verbouwen, te bouwen of te huren. Hoewel de huisvestingskosten slechts tien procent van de opleidingsprijs vormen, is dit een terrein waarop het declaratiestelsel nog het meest stringent wordt toegepast, terwijl de negatieve effecten daarvan op de bedrijfsvoering van scholen omgekeerd evenredig zijn. Met nadruk beveelt de commissie aan het economische eigendom van gebouwen over te dragen aan de scholen, zodat zij ook op dit punt kunnen verzelfstandigen.¹⁰

Scholing van werknemers

Het arrangement tussen school en bedrijf houdt ook in dat de school belast wordt met de scholing van werknemers. Om dit mogelijk te maken, is de commissie van oordeel dat de scholingsvoorzieningen voor werkloze

7. Adviescommissie inzake de voortgang van het industriebeleid, *Een nieuw elan, de marktsector in de jaren tachtig*, blz. 134-141, Deventer, 1984.

8. Recent heeft de Stichting Maatschappij en Onderneming deze en andere suggesties gegeven in een publikatie over de Nederlandse concurrentiepositie. *Het onderwijs als Nederlands wapen in de internationale concurrentiestrijd*, Den Haag, 1989.

9. SMO, op.cit., blz. 31.

10. Om te voorkomen dat dit voornemen, pas op middellange termijn wordt gerealiseerd, komen de hogescholen binnenkort met een uitgewerkt overdrachtsplan voor het HBO.

werknemers door scholen in het MBO overgenomen moeten worden. De taak van de regionale instellingen voor arbeidvoorziening, de GAB's, wordt daarmee nog sterker bemiddelend van karakter. Ook deze taakafbakening draagt bij aan de heldere contouren van het takenpatroon dat de commissie ons schetst. Op middelbaar en hoger niveau ontstaan, in het beeld van de commissie, scholen die, veelal in samenwerking met particuliere onderwijsinstellingen, een breed onderwijsaanbod aan de overheid en het bedrijfsleven kunnen leveren¹¹. In dit verband stelt de commissie ook voor dat de scholen in het MBO fuseren met het kort-MBO, het leerlingwezen en de scholen voor volwassenen.

De relatie tussen WO en HBO

Hoewel daartoe gevraagd door de minister gaat de commissie nauwelijks in op de gewenste aanbod van hoger onderwijs en de daarbij noodzakelijke taakverdeling tussen WO en HBO. De commissie is van mening dat de door de overheid bekostigde verblijfsduur van een student in het hoger onderwijs van zes naar vijf jaar moet worden teruggebracht. De eerste fase van het WO moet daartoe, zoals de eerder genoemde OESO-examinatoren ook hebben aangegeven, daadwerkelijk tot vierjarige opleidingen worden geherprogrammeerd. De WO-opleidingen moeten daarbij duidelijker als beroepsvoorbereidende opleidingen met een beroepskwalificerende afsluiting worden ingericht. Bij bezinning over de taakverdeling tussen WO en HBO is het goed zich te realiseren dat thans circa veertig procent van de twintig jaar geleden geboren jongeren in het hoger onderwijs stroomt en aldus in een stelsel komt dat opleidt tot wetenschapper of hoogwaardige beroepsbeoefenaar. De behoefte aan wetenschappers is beperkt, bovendien blijken de academische opleidingen beter aan te sluiten op de behoefte van de kwartaire sector in plaats van de industrie en de commerciële dienstverlening, waar de belangstelling van het merendeel van de jongeren naar uitgaat. Met als gevolg dat het WO meer en meer pseudo-beroepsopleidingen gaat verzorgen¹². Een van de gevolgen is dat het rendement van het hoger onderwijs als geheel in Nederland laag blijft zolang top- en massa-opleidingen niet uit elkaar worden gehaald. Het advies van de commissie gaat hier volledig aan voorbij. In de taakopdracht van de commissie heeft de minister gewezen op de in gang gezette kwaliteitsdifferentiatie in het hoger onderwijs door vorming van graduate en practice schools in de tweede fase van het hoger onderwijs.

Verhouding overheid-school

Tussen overheid en school moet een nieuw arrangement komen. Het huidige bestuurlijke arrangement wordt naar de mening van de commissie gekenmerkt door wantrouwen. Herstel van de vertrouwensrelatie moet voorop staan in het nieuwe arrangement. Het arrangement moet een zakelijk karakter krijgen. De overheid dient een eenduidige beschrijving te geven van de door de scholen te leveren diensten met het daarbij behorende kwaliteitsniveau. De waarborgen voor kwaliteit, met name het kwaliteitszorgsysteem, worden in het arrangement vastgelegd. Voor het leveren van diensten, het opleiden van nieuwe werknemers, moet een reële prijs worden overeengekomen. Deze prijs mag niet langer eenzijdig door de overheid worden bijgesteld. Indien dit om politieke redenen toch gebeurt, moet in het arrangement in een schadevergoeding zijn voorzien. Het is duidelijk dat de commissie met deze vorm van contractering een bijdrage wil leveren aan de beheersing van de overheidsuitgaven¹³. Nadrukkelijk vermeldt de commissie dat zij zich door de voucherdiscussie, waarin het individu als consument centraal staat, heeft laten inspireren om het huidige arrangement te schonen. Impliciet kiest de commissie hiermee voor een arrange-

ment tussen school en overheid waarin de prijs van het opleiden een tarief per student is. Dit sluit aan bij de gedachtengang die onlangs door Goudriaan e.a. is uitgewerkt, waarin het individu een kostendekkend collegegeld betaald en de overheid via prijssubsidie een bijdrage levert¹⁴. Het arrangement tussen school en individu krijgt hierdoor een zakelijker karakter. Voor de school maakt het niet uit of de student door de overheid wordt gesubsidieerd in het geval van nieuwe werknemers, door het arbeidsbureau in het geval van werklozen, dan wel door het bedrijfsleven in het geval van reeds werkenden. Centraal staat de inhoud en de daarbij behorende prijs van het arrangement. In de ogen van de commissie moet ook dit arrangement het karakter krijgen van een expliciet overeen te komen contract, waarin wederzijdse verwachtingen en verplichtingen worden vastgelegd.

De som der delen

Het rapport van de commissie bevat een groot aantal aanbevelingen en suggesties voor acties, die in dit artikel nauwelijks aan bod zijn gekomen. De commissie heeft de verleiding niet kunnen weerstaan om de actoren bij de hand te nemen. Dit is begrijpelijk als de commissie wil laten zien wat de mogelijke effecten zijn van het nieuwe taken- en relatiepatroon. Maar het is onjuist om de actoren in een nieuw keurslijf te drukken, in dat geval is de commissie bezweken voor dezelfde verleiding waar de minister en zijn ambtenaren regelmatig ook voor bezwijken, te weten de behoefte op landelijk niveau te willen sturen. Nemen wij de visie van de commissie serieus dan staat het creëren van bewegingsvrijheid voor individuen, scholen, bedrijven en overheid centraal. Daarvoor is een terugtrekkende overheid en een verdere verzelfstandiging van scholen noodzakelijk. Terecht maakt de commissie zich zorgen over de feitelijke haalbaarheid van haar voorstellen. Belangenorganisaties, adviesorganen, de politiek, de tijdshorizon van de minister en de belangen van ambtenaren zijn factoren die de realisatie kunnen belemmeren. De commissie stelt voor een klein professioneel projectteam te formeren dat de bevoegdheden krijgt om op onorthodoxe wijze de uitvoering van haar advies ter hand te nemen en de voortgang daarvan te garanderen. Deze aanbeveling wordt niet verder uitgewerkt. Het is duidelijk dat dit team direct aan de Minister van Onderwijs en Wetenschappen moet rapporteren en dat het binnen het ministerie executieve bevoegdheden zou moeten krijgen. Het kan, maar op deze schaal is het nog nooit eerder binnen de rijksoverheid voorgekomen.

René van Elderen

11. In het WO en HBO waar op onderdelen de verzelfstandiging van scholen al is gerealiseerd, komen hiervoor steeds meer samenwerkingsverbanden tot stand. Zo heeft de Hogeschool Eindhoven samen met ISW enkele jaren geleden met succes het Instituut voor Career en Development opgericht.

12. Onlangs heeft de Wiardi Beckman Stichting hierover ook zijn zorg uitgesproken. M.J. Cohen, *Hoger onderwijs in de jaren negentig*, 1990, blz. 22.

13. Deze gedachtengang is nog onlangs door J.M.M. Ritzen in dit blad uitgewerkt. De Miljoenennota 1990, een open eind, *ESB*, 4 oktober 1989, blz. 968-972.

14. R. Goudriaan, H. de Groot en R. Pannebakker, *Lessen in bekostiging. Nieuwe bekostigingssystemen voor hoger onderwijs en onderzoek*, Den Haag, 1990. Zie ook: *Nieuwe bekostigingssystemen voor hoger onderwijs*, *ESB*, 16 mei 1990, blz. 452-454.